

Преклонението пред храбростта на цар Калоян и мъдростта на Иван Асен II е толкова автентично, колкото гнева към продажниците, страхливците и предателите. Писателката описва с неподражаем психологизъм самотата на война Калоян, раздвоенията и терзанията на императрицата Мария, разнищва мотивите на завистта у царедворците Иванко и Борил, обсебена е от чувствеността и въображението на бояжкия майстор, като че ли черпи от собствен екзистенциален опит. Казано по модерен начин, силното авторско присъствие функционира като “фигура на четенето”, чрез която целенасочено се индукират желаните чувства и представи във възприемателската аудитория. Затова нейните книги са същински библии за патриотизъм и национална гордост. Те са паметта за това какви са били предците ни и какво сме загубили като народ в броеницата на вековете – не само като територия, но преди всичко като хоризонти на духа и стожери на националното самочувствие, като ценности и добродетели на българския характер. Ако днес се погледнем в огледалото на тази историческа проза, няма да познаем там себе си. Прекъсната е връзката ни със символите на доблеста и държавността от миналото, героите на Фани изглеждат чужди и нереални на съвременния български субект – през робските векове, през разгромните войни и междуособици са се промъкнали предимно примитивните страсти и нагони на оцеляването. Затова днес никой не издава, не изучава и не търси романите на Мутафова. Във времена на варварски грабеж и духовно осекотяване, на хаос и еничерски кръвопийства, кой ще вземе да ти чете уроците на историята! Смущаващо е това огледало и затова никой не се наема да каже дали то е криво, или отразява уродливите гримаси на днешното време, достойно само за окайване...

Но нейните съвременници и колеги оценяват високо приносите ѝ в литературата и в културния живот. Рецензии за книгите се срещат в почти всички периодически издания, написани от авторитетни български критици – освен вече споменатите, и Георги Константинов, Георги Цанев, Жана Н. Гълъбова, Гео Кръзлов, Петко Тихолов, Емил Коралов и мн. др. Отново най-категоричен и неоспорим е поетът Кирил Христов, който по принцип не признава заслуги и таланти, по-високи от своите. Но във в. “Дневник” през 1938 г. е написал следното: *“Най-високият и най-шметният връх, до който е достигнала българската жена и който напълно я приравнява с мъжа, се казва Фани Попова Мутафова. Грамадното дело на Ф. Мутафова може да издържи и най-строгата критика, която сме запазили само за мъжа. Ако нейните разкази на съвременни теми я поставят наравно с най-големите постижения на мъжете, историческите ѝ романи я издигат до големите писатели от тоя род във всемирната книжнина. За мен Фани Попова Мутафова отдавна е един от най-светлите върхове на българския дух.”*¹⁰. “Малката маркиза” е покорила сърцето дори на този язвителен сардоник, освен с таланта си на

¹⁰ В. Дневник, 30. XII. 1938; и в Предговор към “Мария Луиза С. 1994 г.